

Δρ. Δημήτριος Καραμπερόπουλος

Οι Σιατιστινοί και Κοζανίτες Σύντροφοι του Ρήγα

Στον τόμο, *Κοζάνη, 600 χρόνια ιστορίας. Γένεση και ανάπτυξη μια Μακεδονικής Μητρόπολης, Πρακτικά Β' Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας, Κοζάνη 27-30 Σεπτεμβρίου 2012, Κοζάνη 2014, σελ. 313-324.*

Ο Ρήγας Βελεστινλής ως διερμηνέας και γραμματέας του Χριστόδουλου Κιρλιάνου επισκέφθηκε τη Βιέννη για πρώτη φορά το 1790, τότε που στα τέλη του έτους άρχισε την έκδοσή της η «Εφημερίς» των Σιατιστινών αδελφών Πούλιου. Για δεύτερη φορά ήρθε το 1796 έχοντας ωστόσο καταστρώσει ένα συγκεκριμένο στρατηγικό σχέδιο για την επανάσταση των σκλαβωμένων Ελλήνων και των άλλων Βαλκανικών λαών, όπως δείχνουν τώρα τα στοιχεία της μεθοδευμένης δράσης του¹: Πρώτα επεδίωκε την ενίσχυση και ανύψωση του ηθικού των σκλαβωμένων με τον «Θούριο» και παράλληλα την ενδυνάμωση της αυτογνωσίας και της ιστορικής μνήμης με την έκδοση της εικόνας του Μεγάλου Αλεξάνδρου, του «Νέου Αναχάρσιδος» και του «Ολυμπίων». Στη συνέχεια με ένα επιτελικό στρατιωτικό σχέδιο επανάστασης με τη μετάφραση του «Στρατιωτικού Εγκολπίου» για την εκπαίδευση των σκλαβωμένων στη τέχνη του πολέμου όπως και τα οθωμανικά στρατεύματα και την μεθοδευμένη επιτελική τακτική έκρηξης της επανάστασής του. Και τρίτο με το ενδιαφέρον του για τον τρόπο διακυβέρνησης του βαλκανικού χώρου μετά τη νίκη, δημιουργώντας την αντιπροσωπευτική δημοκρατική πολιτεία του, παράλληλα με την αμεσότητα της δημοκρατίας του.

¹ Δημ. Καραμπερόπουλος, *Το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα Βελεστινλή. Απάντηση σε πρόσφατες άδικες επικρίσεις*, έκδ. Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2013.

Στη Βιέννη το 1796 ο Ρήγας βρήκε έτοιμο πνευματικό υλικό στην ανθούσα παροικία των Ελλήνων² με τις εμπορικές δραστηριότητες και με τις εκδόσεις βιβλίων, που συνέβαλαν στην ενίσχυση της ιστορικής συνείδησης και κατ' αυτόν τον τρόπο θα βοηθούσε το σχέδιό του, για τις δικές του μεγαλεπήβολες δράσεις του. Συνδέθηκε με τους εκεί Έλληνες και δημιούργησε ένα δικό του κύκλο ανθρώπων, τους «Συντρόφους» του, οι οποίοι μούνταν στο επαναστατικό του σχέδιο, όπως πολύ παραστατικά δίνονται οι σχετικές πληροφορίες στα έγγραφα σύλληψης και ανάκρισης του Ρήγα και των Συντρόφων του.

Γεώργιος Σακελλάριος. Ενας από τους Συντρόφους του Ρήγα ήταν και ο λόγιος φοιτητής της Ιατρικής Γεώργιος Σακελλάριος (1767-1838) από την Κοζάνη, του οποίου ήδη το 1796 εκδόθηκε στη Βιέννη το έργο του *«Αρχαιολογία συνοπτική των Ελλήνων»*³ από το τυπογραφείο του Γεωργίου Βεντότη, *«εις την απλήν ημών διάλεκτον, προς κοινήν ωφέλειαν και ακριβούς επιστάσις»* του Πολυζώη Λαμπανιτζιώτη. Το βιβλίο αυτό το είχε γράψει πριν από την φοίτησή του στην Ιατρική Σχολή της Βιέννης με την προτροπή του Λαμπανιτζιώτη του εξ Ιωαννίνων, ο οποίος χρηματοδότησε και επιμελήθηκε την έκδοση του βιβλίου, όπως γράφει στο κείμενό του *«Προς τους Φιλέλληνας αναγνώστας»*, *«δια προτροπής μου ερανίσθη παρ' ανδρός άπειρον ζήλον προς το συμφέρον των ομογενών τρέφοντος, ... όπου να γένη ευπόριστον εις τους φιλομούσους του γένους μας»*. Στόχος της έκδοσης αυτής ήταν οι Έλληνες να μάθουν τα σχετικά με τη ζωή των προγόνων τους, να δουν την ένδοξη πορεία τους, τα επιτεύγματά τους και να ενισχυθεί κατ' αυτόν τον τρόπο η αυτογνωσία τους. Το έργο αυτό, όπως σημειώνει ο Λεάνδρος Βρανούσης, *«ανταποκρίνονταν στο αρχαιογνωστικό ενδιαφέρον του αναγεννώμενου Ελληνισμού της εποχής»*⁴.

² Σχετικά βλ. Σωφρονίου Ευστρατιάδου, *Ο εν Βιέννη ναός του αγίου Γεωργίου και η Κοινότης των ελλήνων οθωμανών υπηκόων*, Αλεξάνδρεια 1912. Βάσω Σειρηνίδου, *Έλληνες στη Βιέννη (18^{ος}-Μέσα 19^ο αιώνα)*, εκδόσεις «Ηρόδοτος», Αθήνα 2011, όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία.

³ Βλ. Γ. Λαδάς και Α. Χατζηδήμος, *Ελληνική Βιβλιογραφία των ετών 1796-1799*, Αθήνα 1973, αρ. 4, σελ. 6-10.

⁴ Βλ. Λεάνδρος Βρανούσης (επιμ.), *Εφημερίς, η αρχαιότερη ελληνική εφημερίδα που έχει διασωθή, Βιέννη 1791-1797. Ανασυγκρότηση της σειράς σε φωτοτυπική επανέκδοση, Προλεγόμενα*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Ερεύνης Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, τόμ. 5, Αθήνα 1995, σελ. 312 κ. εξ. και 645 κ. εξ. όπου διεξοδικά

Τότε που ο Σακελλάριος έγραφε την Αρχαιολογία του, είχε δει το φως της δημοσιότητας το πολύτομο βιβλίο του Γάλλου συγγραφέα Αββά Barthelémy, *Voyage de jeune Anacharsis en Grece*, 1788, το οποίο παρουσίαζε την ένδοξη ιστορία της αρχαίας Ελλάδος. Θαυμάσιο έργο που μεταφράστηκε σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες.

Ενδιαφέροντα είναι τα όσα ο Σακελλάριος γράφει για την γαλλική έκδοση στον πρόλογο του με τίτλο «*Τοις φιλέλλησιν αναγνώσταις*» του πρώτου τόμου «*Περιήγησις του Νέου Αναχάρσιδος εις την Ελλάδα*»⁵. Σημειώνει ότι το βιβλίο αυτό είναι «*μία ανθολογία της γενικής ιστορίας των Ελλήνων*», παραθέτοντας μάλιστα και ένα μέρος από την εισαγωγή της γερμανικής έκδοσης του βιβλίου. Επί πλέον ο Σακελλάριος γράφει με συγκίνηση ότι όσοι από τους ομογενείς διάβαζαν το βιβλίο στις άλλες γλώσσες «*εδρόσιζον το βιβλίον με δάκρυα, βλέποντες εν αυτώ ζωηροτάτως εκτεθειμένας τας πράξεις και την εικόνα των λαμπρών προγόνων μας*», ενώ όσοι δεν ήξεραν άλλες γλώσσες «*επεθυμούσαν με ανέκφραστον πόθον να ιδώσι και εις την ημετέραν διάλεκτον ένα τοιούτον σύγγραμμα*». Και προσθέτει ότι «*από τον αυτόν ζήλον κατακαίόμενος και εγώ απεφάσισα να το μεταφράσω εις την διάλεκτόν μας*».

Ωστόσο, ενώ είχε μεταφράσει τους τρεις πρώτους τόμους και ήθελε να μεταφράσει τον τέταρτο τόμο, έμαθε ότι μεταφράστηκε από άλλον και ότι ήδη επρόκειτο να τυπωθεί, και γι' αυτό έπαυσε την περαιτέρω μετάφραση, όταν μάλιστα τότε είχε καιρό για αυτήν την μετάφραση, πριν δηλαδή αρχίσει την φοίτησή του στην Ιατρική Σχολή της Βιέννης. Χαρακτηριστικά ο Σακελλάριος γράφει: «*Αλλ' αφ' ού ετελείωσα την μετάφρασιν των τριών πρώτων τόμων, και ήθελα να αρχίσω τον τέταρτον, μία σφαλερά είδησις, ότι μετεφράσθη παρ' άλλου και ήδη εκδίδεται, έγινεν αίτιον να παύσω από το έργον μου, όταν είχαν την ευκαιρίαν*» και συνεχίζει με λύπη να γράφει: «*ανέκφραστος όμως εστάθη η λύπη μου, όταν εβεβαιώθην το επισφαλές της πρώτης ειδήσεως, μάλιστα εις ένα καιρόν, καθ' όν η πολυμέριμος σπουδή των,*

αναλύονται τα σχετικά με τον Γεώργιο Σακελλάριο, τη δημιουργική του συγγραφή και την ανεύρεση του προτύπου βιβλίου της «Αρχαιολογίας συνοπτικής», το οποίο μετέφρασε από τα γερμανικά. Σημειώνει επίσης ότι στα κατάλοιπά του βρίσκεται μια μετάφραση για τις ελληνικές αρχαιότητες του Jean-Pierre de Bougainville (1722-1765), *Vues generales sur les antiquites greques*.

⁵ Η μετάφραση όπως διαπιστώσαμε έγινε από την εννεάτομη έκδοση του 1791, η οποία είναι σε μικρό σχήμα και υπάρχει περίπου μία αντιστοιχία των σελίδων με την ελληνική έκδοση.

περί ά ασχολούμαι, ιατρικών μαθημάτων, δεν με εσυγχαρούσε να βάλλω εις πράξιν τον πόθον μου».

Η πληροφορία αυτή, την οποία είχε ο Σακελλάριος, θα ήταν για τον Γεώργιο Βεντότη (1757-1795), ο οποίος είχε αρχίσει τη μετάφραση του τετάρτου τόμου του «Νέου Αναχάρσιδος», αλλά όμως, όπως είναι γνωστό απεβίωσε τον Νοέμβριο του 1795⁶, γεγονός το οποίο συνέβαλε στην παύση της περαιτέρω μετάφρασης του τετάρτου τόμου, και παρέμειναν μεταφρασμένα μόνο τα τρία πρώτα κεφάλαια. Γι' αυτό εξάλλου ο Γεώργιος Σακελλάριος προσθέτει ότι «*ανέκφραστος εστάθη η λύπη μου, όταν εβεβαιώθην το επισφαλές της πρώτης ειδήσεως*», διότι τότε δεν ήταν δυνατόν να συνεχίσει τη μετάφραση των υπολοίπων τόμων και να εκπληρώσει τον πόθο του, διότι, όπως τονίζει, ασχολούνταν με τα ιατρικά μαθήματά του στην Ιατρική Σχολή της Βιέννης. Γνωρίζουμε ότι ήδη το 1795 ήταν φοιτητής της Ιατρικής⁷, καθώς επίσης και το 1797, όπως σημειώνεται στα έγγραφα⁸ «*το πρώτον, δεύτερον και τρίτον μέρος [του νέου Αναχάρσιδος] είχεν ήδη επεξεργασθή ο ενταύθα διατρίβων Ελλην φοιτητής της ιατρικής ο καλούμενος Σακελλάριος*». Και ο Σακελλάριος συμπληρώνει ότι άλλοι «*φιλογενείς των Ελλήνων απόγονοι*», χωρίς να μνημονεύσει τον Ρήγα, γνώστες της γαλλικής γλώσσας συνέχισαν την μετάφραση των υπολοίπων έξι τόμων και ότι «*ούτως έλαβεν αρχήν η εις τύπον έκδοσις του*», με την έκδοση του πρώτου τόμου, που είχε μεταφράσει.

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι την έκδοση του «Νέου Αναχάρσιδος» θα την προώθησε ο Ρήγας⁹ κατά την μετάβασή του στη

⁶ Γ. Λαΐος, «Ο Γεώργιος Βεντότης ο Ζακύνθιος και η πρώτη ελληνική εφημερίδα (1784)», *Επτανησιακά φύλλα*, τόμ. Γ', αρ. 6, (1958), σελ. 162-184. Λ. Βρανούσης, *Εφημερίς..., 1797, Προλεγόμενα*, ό. π., σελ. 441.

⁷ Λ. Βρανούσης, *Εφημερίς... 1797, Προλεγόμενα*, ό. π., σελ. 652, όπου παρατίθεται η βιβλιογραφική πηγή από τα Πανεπιστημιακά Αρχεία της Βιέννης.

⁸ Αιμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή και των συν αυτώ μαρτυρησάντων*, εν Αθήναις 1891, επανέκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστινίου-Ρήγα, με την προσθήκη Ευρετηρίου, Αθήνα 1996 (2000), σελ. 61.

⁹ Χαρακτηριστικά ο Λ. Βρανούσης σημειώνει για την έκδοση του *Νέου Αναχάρσιδος*, «...Νέο και ουσιαστικό ξεκίνημα έγινε αργότερα, όταν ο Ρήγας ανέλαβε να συνεχίσει τη μετάφραση του Βεντότη, ήτοι μετά το καλοκαίρι του 1796, οπότε έρχεται στη Βιέννη ο Ρήγας», Λ. Βρανούσης, *Εφημερίς..., 1797, Προλεγόμενα*, Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1995, σελ. 344.

Βιέννη το 1796 και την έναρξη του επαναστατικού του σχεδίου, με σκοπό την ενίσχυση της ιστορικής γνώσης και αυτογνωσίας. Ο Βεντότης είχε ήδη αποβιώσει το 1795 και ο Σακελλάριος είχε σταματήσει τη μετάφραση ασχολούμενος πλέον με τις σπουδές του στην Ιατρική της Βιέννης.

Χαρακτηριστικά σημειώνεται στα ανακριτικά έγγραφα ότι η έκδοση «υπεκινήθη» από τον Ρήγα: «Όπως δε παρασκευασθεί ο ελληνικός λαός προς τοιαύτας διαθέσεις [επαναστατικές], υπεκινήθη υπό του Ρήγα μετάφρασις του Νέου Αναχάρσιδος, εχαράχθη ιδία Χάρτα των τουρκικών επαρχιών ελληνιστί εις δώδεκα φύλλα....»¹⁰. Γι' αυτό και την διόρθωση της έκδοσης του «Νέου Αναχάρσιδος» ανέλαβε ο Δημήτριος Νικολίδης, Σύντροφος του Ρήγα, «ο Δημήτριος Νικολίδης...επεμελήθη των τυπογραφικών διορθώσεων της ελληνικής μεταφράσεως του Αναχάρσεως»¹¹. Επί πλέον ο Νικολίδης είχε αρχίσει να μεταφράζει και τον έβδομο τόμο του «Νέου Αναχάρσιδος».

Η έκδοση του «Νέου Αναχάρσιδος» εκδόθηκε στο πλαίσιο των προσπαθειών του Ρήγα να τονίσει την ιστορική κληρονομιά και να ενισχύσει την αυτογνωσία με τη γνώση του ένδοξου παρελθόντος των προγόνων. Η σύλληψη όμως του Ρήγα Βελεστινλή και των Συντρόφων του τον Δεκέμβριο του 1797, μετά την προδοσία από τον Έλληνα τυχάρπαστο έμπορο, είχε ως αποτέλεσμα την διακοπή της εκδόσεως του πολύτομου αυτού έργου του «Νέου Αναχάρσιδος», του οποίου μόνο ο πρώτος τόμος, μετάφραση του Γ. Σακελλάριου, εκδόθηκε από το τυπογραφείο των αδελφών Πούλιου και ο τέταρτος τόμος μετάφραση του Γ. Βεντότη και του Ρήγα, που τυπώθηκε στο τυπογραφείο του Pichler. Χαρακτηριστικά σε επιστολή του ο Αδαμάντιος Κοραής¹² παρατηρεί στα 1803 για την διακοπή της έκδοσης του Νέου Αναχάρσιδος: «Η δε μετάφρασις της Περιηγήσεως του Αναχάρσιδος, αρξαμένη και διακοπέισα δ' αίτια, τα οποία προς τιμήν του εν ώ ζώμεν αιώνας πρέπει να παρασιωπήσω, μέλει να εξακολουθήση».

¹⁰ Αιμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή, ...*, ό.π., σελ. 11.

¹¹ Αιμ. Λεγράνδ-Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή, ...* ό. π., σελ. 17.

¹² Αδαμάντιος Κοραής, *Υπόμνημα περί της παρούσης καταστάσεως του πολιτισμού εν Ελλάδι*, εν Αθήναις 1853, μετάφραση από το γαλλικό κείμενο, *Memoire sur l'etat actuel de la civilization dans la Grece*, 1803, φωτοανατύπωση από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών/Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1983, σελ. 55.

Αξιόλογες αναφορές για την έκδοση του πρώτου τόμου του «Νέου Αναχάρσιδος» υπάρχουν στη «Εφημερίδα»¹³ των Μαρκίδων Πούλιου, όπου επίσης καταχωρίζονται και οι 113 συνδρομητές στον τόμο, όπως ο Άγγλος Γκίλφορντ (λόρδος Guilford), ο Λάμπρος Φωτιάδης, ο Στέργιος Χατζη-Κώνστας από την Καλλιπεύκη Ολύμπου, στον οποίο ο Ρήγας αφιέρωσε τον «Ηθικό Τρίποδα»¹⁴, οι συμμάρτυρες του Ρήγα Ευστράτιος Αργέντης και Θεοχάρης Τουρούντζιας καθώς και ο Δημήτριος Οικονόμου, που συνέδεσε το όνομά του με την προδοσία του Ρήγα και τον εν συνεχεία στραγγαλισμό του καθώς και των άλλων επτά Συντρόφων του.

Σύμφωνα με το έγγραφο της ανάκρισης τονίζεται ότι ο Σακελάριος όπως και οι άλλοι δύο ιατροί είχαν συμβάλλει στην προετοιμασία του επαναστατικού σχεδίου του Ρήγα, «εκ της προανακρίσεως αποδεικνύεται προσέτι ότι ο Βελεστινλής έτυχε κατά την παρασκευήν του επαναστατικού τούτου σχεδίου της συγγραφικής συνεργασίας του ήδη προμνημονευθέντος ιατρού Πολύζου, του συλληφθέντος ιατρού Νικολίδου και του τελειοφοίτου της ιατρικής Σακελλάριου»¹⁵. Ακόμη στα ανακριτικά έγγραφα αναγράφεται ότι ο Σακελλάριος είχε δώσει τον Θούριο «Ως πότε παλληκάρια» να τον αντιγράψουν και άλλοι Έλληνες πατριώτες, καθώς επίσης στις συντροφίες τους τον τραγούδαγε¹⁶. Επίσης επισημαίνεται στα έγγραφα ότι «ο άνω μνημονευθείς ελλην φοιτητής Σακελλάριος... κατέχεται όλος υπό της ιδέας της απελευθερώσεως της Ελλάδος»¹⁷. Όμως παρά τις βαριές κατηγορίες που διατυπώνονται στα έγγραφα των ανακρίσεων, μέσα στη θύελλα τότε των συλλήψεων μετά την προδοσία, ο Σακελλάριος ήταν τυχερός και απέφυγε το μαρτύριο, το οποίο υπέστη ο Ρήγας και οι Σύντροφοί του. Και τούτο διότι την περίοδο εκείνη ο Σακελλάριος βρισκονταν κοντά στον καθηγητή

¹³ Α. Βρανούσης, *Εφημερίς 1797, Προλεγόμενα...*, ό. π., σελ. 346-347.

¹⁴ Η αφιέρωση έχει τον τίτλο, «Τω τιμιωτάτω και χρησιμωτάτω κυρίω κυρίω Στεργίω Χατζή Κώνστα Ολυμπιώτη», βλ. Ρήγα Βελεστινλή, *Ο Ηθικός τρίπους*, Βιέννη 1797, φωτομηχανική επανέκδοση με την προσθήκη ευρετηρίου και εισαγωγής (επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλος), έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2001.

¹⁵ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή ...*, ό. π., σελ. 19.

¹⁶ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή ...*, ό. π., σελ. 103

¹⁷ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή ...*, ό. π., σελ. 111.

Johann Peter Frank¹⁸ (1745-1821), στο διάσημο Νοσοκομείο της Βιέννης, στο οποίο όλοι οι επίσημοι φιλοξενούμενοι έκαναν τη σχετική επίσκεψη για να δουν τα επιτεύγματα της Βιεννέζικης ιατρικής. Και όπως παρατηρεί ο Λεάνδρος Βρανούσης¹⁹, η αυστριακή αστυνομία δεν θα τολμούσε να περάσει την είσοδο του Νοσοκομείου στο φέουδο του καθηγητού και γιατρού της αυτοκράτειρας Peter Frank. Και έτσι απεφεύχθη το μοιραίο στον Γεώργιο Σακελλάριο²⁰, ο οποίος κατόρθωσε να περατώσει τις σπουδές και ως ιατρός να περιηγηθεί πολλές πόλεις της Ελλάδος²¹.

Γεώργιος Πούλιος. Στον κύκλο του Ρήγα στη Βιέννη ήταν και ο εκ Σιατίστης καταγόμενος Γεώργιος Πούλιος²², εκδότης του περιοδικού «Εφημερίς», που άρχισε να εκδίδεται στις 31 Δεκεμβρίου 1790, τότε που ο Ρήγας βρισκονταν στη Βιέννη κατά την πρώτη του επίσκεψη. Με την «Εφημερίδα» οι Έλληνες στις ηγεμονίες και στις

¹⁸ Ενδιαφέρουσα μαρτυρία για τον Peter Frank είναι εκείνη του Χριστόφορου Περραιβού (1774-1863) στο έργο του «*Σύντομος βιογραφία του αιοδίμου Ρήγα Φεραίου του Θετταλού*», Αθήνα 1860, φωτοανατύπωση Νότη Καραβία, Αθήνα 1973, σελ. 38-39. Αναφέρει τα σχετικά με την πάθηση στα μάτια του και ότι ο Ρήγας τον πήγε στον γνωστό του καθηγητή Frank για θεραπεία, μνημονεύοντας και πολλά σχετικά που διαμείφθηκαν.

¹⁹ Λ. Βρανούσης, *Εφημερίς 1797, Προλεγόμενα...*, ό. π., σελ. 653.

²⁰ Ο Γ. Σακελλάριος εξέδωσε τα ποιήματά του το 1817 με τίτλο «Ποιήματα». Βλ. Φίλιππος Ηλιού, *Ελληνική Βιβλιογραφία του 19^{ου} αιώνα. Βιβλία και Φυλλάδια. Τόμος Πρώτος 1801-1818*, Αθήνα Ε.Λ.Ι.Α. 1997, σελ. 489, αρ. 1917.27. Για τα ιατρικά χειρόγρατά του, τα οποία εναπόκεινται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, βλ. Γιάννης Καράς, *Οι Επιστήμες στην Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα και έντυπα. Τόμος Γ', Οι επιστήμες της ζωής*, Αθήνα 1994, σελ. 135-138, Βασιλική Νοτοπούλου, *Ο Κοζανίτης ιατροφιλόσοφος Γεώργιος Σακελλάριος (1767-1838). Ο βίος, το έργο και η συμβολή του στην εξέλιξη της Ιατρικής κατά την εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με βάση τα ανέκδοτα αυτόγρατά του*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2011.

²¹ Σχετικά βλ. Β. Γ. Σαμπανόπουλος, «Οι μετοικεσίες του ιατροφιλόσοφου Γεωργίου Σακελλάριου (Από κατάστιχο λογαριασμών του, των χρόνων 1795-1813)», *περιοδ. Ελμειακά*, τεύχ. 1, Θεσσαλονίκη, Μάιος 1982, σελ. 41-52. Χαρίτωνας Καρανάσιος, «Μαρτυρίες αναφορικά με τη χρονολόγηση γεγονότων του βίου του ιατροφιλόσοφου Γεωργίου Σακελλαρίου», *Ο Ερασιστής*, τόμ. 22 (1999), σελ. 117-135.

²² Βλ. Γεώργιος Λαΐος, «Οι αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου, ο Γεώργιος Θεοχάρης και άλλοι Σύντροφοι του Ρήγα», *Δ.Ι.Ε.Ε.Ε.*, τόμ. 12, (1957), σελ. 202-270 και ανάτυπο, Αθήνα 1958. Επίσης Γ. Λαΐος, *Ο Ελληνικός Τύπος της Βιέννης από του 1784 μέχρι του 1821*, Αθήνα 1961.

άλλες μεγάλες πόλεις του υπό οθωμανική κυριαρχία χώρου ήταν δυνατών να ενημερωθούν για τα διάφορα γεγονότα που συνέβαιναν στην Ευρώπη. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην «Εφημερίδα»²³ του 1791 δημοσιεύεται η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και το Γαλλικό Σύνταγμα, για τα οποία ο Πούλιος έγραφε ότι είναι «το ευαγγέλιον όλων των Φραντζέζων και χαροποιά είδησις όλων των εθνών». Επίσης δίνονται πληροφορίες για τις δραστηριότητες του Λάμπρου Κατσώνη²⁴, οι οποίες είχαν αναθερμάνει τις ελπίδες των σκλαβωμένων για την πολυπόθητη λευτεριά, καθώς και τόσες άλλες ειδήσεις από την Κωνσταντινούπολη και τα άλλα μέρη της Ελλάδος.

Για τη σημασία και το διαφωτιστικό ρόλο της «Εφημερίδος» ενδιαφέρουσα είναι η καταγγελία του αυστριακού πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη, ο οποίος στο δημοσιευμένο έγγραφο υποστήριζε ότι ο Πούλιος με την έκδοση της «Εφημερίδος» και με τα κείμενα, που γράφει σε αυτήν, δρούσε συνωμοτικά, μάλιστα τον χαρακτήρισε «κακόν αγγείον», και πως με την σύλληψή του έπεσε το προσωπίο του²⁵. Ιδιαίτερα σε επόμενο έγγραφο ο πρέσβης αυτός παραπονείται στον υπουργό εξωτερικών της Αυστρίας ότι ο «Πούλιος παρά την κακήν αυτού διαγωγήν και την απροκάλυπτον επιτήδευσιν δημοκρατικών φρονημάτων» κατόρθωνε να βρίσκει προστάτες και να «ανθίσταται εις τας διαφόρους επιθέσεις, άς κατέφερον κατ' αυτού»²⁶, δείχνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ικανότητα του Πούλιου να επικοινωνεί με τα ανώτερα κλιμάκια της εξουσίας της Βιέννης. Επίσης σε άλλο έγγραφο τονίζεται ότι ο Πούλιος έδωσε στον Ρήγα ένα αντίτυπο του γαλλικού Συντάγματος, το οποίο μετέφρασε²⁷.

²³ Από το φύλλο της 22 Αυγούστου 1791 η «Εφημερίς» των αδελφών Πούλιου αρχίζουν και δημοσιεύουν σε συνέχειες «Τα δίκαια των ανθρώπων». Βλ. σχετικά την φωτοτυπική επανέκδοση με την επιμέλεια του Λεάνδρου Βρανούση από το Κέντρο Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, τόμ. 1, 1791, Αθήνα 1995, σελ. 312 κ. εξ. Το παράθεμα είναι στη σελίδα 450.

²⁴ *Εφημερίς*, 4 Ιουνίου 1792, φωτομηχανική επανέκδοση επιμ. Λ. Βρανούση, ...ό.π., τόμ. 2, σελ. 382.

²⁵ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή ...*, ό. π., σελ. 39.

²⁶ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή ...*, ό. π., σελ. 47.

²⁷ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή ...*, ό. π., σελ. 71.

Ενδιαφέροντα είναι και τα όσα γράφει ο Πούλιος στην «Εφημερίδα»²⁸ για την έκδοση του πολύτομου βιβλίου «Νέος Ανάχαρσις», προσκαλώντας τους αναγνώστες να αναγραφούν συνδρομητές σε αυτήν την «ιστορίαν των προπατόρων Ελλήνων», δημοσιεύοντας και καταλόγους συνδρομητών, ενώ παράλληλα παραθέτει ένα ένθερμο όλο αισιοδοξία κείμενο με ελπίδες για την ανάπτυξη και πάλι του ελληνικού πνεύματος. Χαρακτηριστικά ο Πούλιος γράφει: *«Το φιλομαθέστατον γένος των Ελλήνων (εννοώ πάντας τους την ελληνικήν και απλήν ειδότας) δεν προσμένει άλλο παρά μίαν λεπτοτάτην αύραν, ένα μικρόν ελατήριο, δια να ετιναχθή πάλιν ει την κορυφήν του Ελικώνος...Αι Μούσαι, εφέστιαι των Ελλήνων θεότητες, ει και απέστησαν της παλαιάς αυτών κατοικίας, ως αυτόχθονες όμως στρέφουσι πάντοτε τα βλέμματά των εκ της αλλοδαπούς, και εφηδύνονται βλέπουσαι τους απογόνους των Ησιόδων ενατενίζοντας προς αυτάς εκ καρδίας».*

Και συνεχίζει για την σημασία της έκδοσης του «Νέου Αναχάρσιδος» στην εμπέδωση της αξίας των προπατόρων: *«Ω Ελλήνων απόγονοι, Ω Ελλάς, ώ φιλομαθέστατοί μου συμπολίται, μόνον το όνομα της ιστορίας του πολυθρυλήτου ημίν Γένους σας εφλόγισε να συνδράμετε με ένθερμον ζήλον εις την έκδοσιν της. τι θέλει κάμετε άραγε, όταν ιδήτε υπεκκύπτοντα του πιεστηρίου αυτόν τον Ανάχαρσιν; Βέβαια εκείνο οπού εγώ διορθώνοντάς τον, θέλει καταβρέξετε με κατανυκτικά δάκρυα τας περιόδους όπου εμπεριέχονται τα ιερά ονόματα των υφ' όλην την οικουμένην θαυμαζομένων ηρώων πατέρων μας»²⁹.*

Σε επόμενο φύλλο της «Εφημερίδος»³⁰ αναγράφηκαν εκτός των ογδόντα συνδρομητών και άλλα δεκατρία ονόματα συνδρομητών, ενώ σε φύλλο του Σεπτεμβρίου γίνεται ανακοίνωση ότι εκδόθηκε ο πρώτος τόμος του «Νέου Αναχάρσιδος» δίδοντας πληροφορίες για την παραλαβή του τόμου καθώς και ότι θα επιταχυνθεί ή έκδοση και των άλλων τόμων: *«Οι εκδότηι του Νέου Αναχάρσιδος κρίνουσιν αναγκαίον το να ειδοποιήσωσι τοις ομογενέσι, κατ' εξοχήν δε τοις συνδρομηταίς της τούτου εκδόσεως, ότι ο πρώτος τόμος ήδη εβγήκεν εις φώς, και οι μεν εδώ ευρισκόμενοι θέλουσι τον λάβει αμέσως, οι δε απόντες άς διορίσωσιν έκαστοι ποίος να τον*

²⁸ *Εφημερίς*, 23 Ιουνίου 1797, σελ. 585, 21 Ιουλίου 1797, σελ. 671-674.

²⁹ *Εφημερίς*, 1797, σελ. 671-674.

³⁰ *Εφημερίς*, αρ. 65, 14 Αυγούστου 1797, σ. 738 και αρ. 74, 15 Σεπτεμβρίου 1797, σ. 810.

περιλάβη... Οι εκδότης βεβαιούσι τους ομογενείς, ότι ο ζήλος, οπού τους εκίνησεν ταύτην την επιχείρησιν, διαμένει απαραμείωτος, μάλιστα δε ελπίζουσι να ταχύνωσι κατά δύναμιν την εκτέλεσιν».

Σημειώνουμε ότι στα ήδη υπάρχοντα φύλλα της «Εφημερίδος» δεν έχει γίνει αναφορά στην έκδοση του τετάρτου τόμου του «Νέου Αναχάρσιδος» του Ρήγα. Ίσως στα τρία φύλλα, αρ. 82, 84 και 86, του μηνός Οκτωβρίου 1797, τα οποία δεν έχουν βρεθεί, να γίνεται σχετική μνεία της έκδοσης του τετάρτου τόμου του Ρήγα, όπως παρατηρεί ο Α. Βρανούσης³¹. Ωστόσο ο Πούλιος στην «Εφημερίδα» του καταχωρίζει ειδήσεις για την έκδοση της δωδεκάφυλλης «Χάρτας της Ελλάδος», καθώς επίσης δημοσιεύονται και στιχουργήματα για την έκδοσή της των λογίων Στεφάνου Κομμητά και Γεώργιου Γκολέσκου. Επί πλέον μας δίνει και την πληροφορία ότι μετά την έκδοσή της, ο Ρήγας σχεδίαζε στα τέλη του Μαΐου του 1797 να εγκαταλείψει τη Βιέννη, για να μεταβεί προφανώς στην Ελλάδα³². Δημοσιεύονται επίσης και σχετικές ειδήσεις για την έκδοση του χάρτη της Μολδαβίας³³.

Σχετικά με τη ρήση «*Ο ιερός της πατρίδος έρωσ εμφολεύει ες την καρδίαν και η καρδιά δεν γηράσκει ποτέ*», την οποία ο Ρήγας αναγράφει στην αρχή του έργου «Βοσκοπούλα των Άλπεων» του Μαρμοντέλ, που αποτελεί το δεύτερο μέρος του «Ηθικού Τρίποδος», ο Α. Βρανούσης την εντόπισε στην «Εφημερίδα», στην οποία αναγράφεται ως εξής: «*Η αληθής του χαρακτήρος δύναμις δεν στέκεται εις άλλο τίποτας, παρά εις την ψυχήν, οπού δεν γηράσκει ποτέ*»³⁴. Διαπιστώνεται κατ' αυτόν τον τρόπο η ικανότητα του Ρήγα να προσδίνει μεγαλύτερη δυναμική στον λόγο και στο νόημα της φράσης. Μάλιστα η έρευνα του Α. Βρανούση έδωσε και το αντίστοιχο γαλλικό κείμενο για τη φράση αυτή³⁵.

Στις 11/22 Δεκεμβρίου του 1797 εκδόθηκε το 99^ο φύλλο της «Εφημερίδος» και ο Πούλιος ετοίμαζε για την 15/26 Δεκεμβρίου να εκδώσει το 100^ο φύλλο της. Όμως η βάσκανος μοίρα αλλιώς έπλεκε το υφάδι της ιστορίας της «Εφημερίδος». Έγινε η προδοσία του Ρήγα

³¹ Α. Βρανούσης, *Προλεγόμενα...*, ό.π., σελ. 441-443.

³² *Εφημερίς 1797*, σελ. 162-162β.

³³ *Εφημερίς 1797*, σελ. 553-554, και Α. Βρανούση, *Προλεγόμενα...*, ό.π., σελ. 429-437.

³⁴ *Εφημερίς*, 1797, σελ. 500.

³⁵ Λέανδρος Βρανούσης, *Ρήγας και Marmontel*, ανάτυπο με Διορθώσεις και προσθήκες από τον τόμο *Ελληνογαλλικά. Αφιέρωμα στον Roger Millieux*, Αθήνα 1992, σελ. 138-143.

στην Τεργέστη και στις 14/25 Δεκεμβρίου ο Πούλιος συνελήφθη στη Βιέννη, με αποτέλεσμα το 100^ο φύλλο να μη δει το φως της δημοσιότητας. Οι κατηγορίες ήταν βαριές. Κατηγορούνταν ότι στο τυπογραφείο τυπώθηκε παράνομα, χωρίς να πάρει άδεια από την αυστριακή αστυνομία, η «Επαναστατική Προκήρυξη» του Ρήγα με τη «Νέα Πολιτική Διοίκηση». Μάλιστα στο σχετικό έγγραφο της ανάκρισης τονίζεται ότι στο τυπογραφείο του Πούλιου τυπώθηκε σε δυο μερόνυχτα το έντυπο αυτό, παρόντος συνεχώς του Ρήγα, στο σπίτι του οποίου στάλθηκαν τα τρεις χιλιάδες αντίτυπα³⁶. Χαρακτηριστικά σε έγγραφό του ο υπουργός της Αστυνομίας της Αυστρίας ενημερώνει τον αυτοκράτορα Φραγκίσκο ότι ο συλληφθείς τυπογράφος Γεώργιος Πούλιος είναι ο συντάκτης της ελληνικής «Εφημερίδος» της οποίας την έκδοση έπαυσε με την αιτιολογία ότι «η έκδοσις τιοιούτου φύλλου δύναται να έχη πολύ δυσάρεστα επακόλουθα, δεν εδίστασα να εμποδίσω αμελλητί την εξακολούθησιν αυτού»³⁷.

Επίσης ο Πούλιος κατηγορήθηκε και για την εκτύπωση του «Στρατιωτικού Εγκολπίου», χωρίς να έχει πάρει τη σχετική, ως θα όφειλε, άδεια. Ωστόσο ισχυρίστηκε ότι για το επαναστατικό φυλλάδιο δεν γνώριζε το περιεχόμενο και ότι δεν ήταν στο τυπογραφείο του αυτές τις δύο ημέρες. Και για το «Στρατιωτικό Εγκόλιον» υποστήριξε ότι «δεν ανέγνωσε το χειρόγραφον με προσοχήν και ότι εξήτησε και έλαβε το τυπωθήτω κατά το ειωθός»³⁸.

Επί πλέον κατηγορήθηκε ότι ενίσχυσε και οικονομικά το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα, όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στο σχετικό ανακριτικό έγγραφο, «εκ δε των εμπόρων, οίτινες υπεστήριζαν το επαναστατικόν σχέδιον δια χρημάτων και δια των μετά του εξωτερικού σχέσεων αυτών, εγνώσθησαν μέχρι τούδε πλην του Ευστρατίου Αργέντη, ο συλληφθείς Γεώργιος Πούλιος... και οι έμποροι Γεώργιος Θεοχάρης και Κωνσταντίνος Δούκας»³⁹. Επίσης επισημαίνεται ότι ο Γεώργιος Πούλιος είχε λάβει πλήρη γνώση του επαναστατικού σχεδίου από τον ίδιο τον Ρήγα και είχε συμφωνήσει να

³⁶ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινή ..., ό. π.*, σελ. 15-17.

³⁷ Κων. Αμαντος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινή*, Αθήνα 1930, φωτομηχανική επανέκδοση με ευρετήριο (επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλος), έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1997, σελ. 23.

³⁸ Κων. Αμαντος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινή...*, ό. π., σελ. 185.

³⁹ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινή..., ό. π.*, σελ. 19. Κων. Αμαντος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινή..., ό. π.*, σελ. 33.

εκδοθούν «καλά βιβλία των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων» για να διαφωτίσουν τον λαό⁴⁰. Μάλιστα στο ίδιο έγγραφο δίνεται η πληροφορία ότι ο Πούλιος είχε δώσει στον επίσης κατηγορούμενο Ιωάννη Εμμανουήλ, φοιτητή της ιατρικής, δύο αντίτυπα της «Επαναστατικής Προκηρύξεως» του Ρήγα.

Ο Γεώργιος Πούλιος μετά τη σύλληψή και τις σχετικές ανακρίσεις ως αυστριακός υπήκοος απελάθηκε στις 18 Μαΐου 1798 από την Αυστρία, με την κατηγορία ότι παρέβη την «εγκύκλιον περί λογοκρισίας της 3^{ης} Ιουνίου 1795»⁴¹ και κατέφυγε σε μία μικρή πόλη κοντά στη Νυρεβέργη⁴². Ωστόσο με απόφαση του Δημάρχου Βιέννης, που δημοσιεύεται από το Γ. Λάιο, κλείστηκε και το τυπογραφείο⁴³, με αποτέλεσμα να παύσει την έκδοσή του το ελληνικό αυτό έντυπο. Αργότερα και πάλι στη Βιέννη συνεχίστηκε η διαφωτιστική προσπάθεια με την έκδοση το 1811 του περιοδικού «Ερμής ο Λόγιος» με εκδότη τον Άνθιμο Γαζή.

Θεοχάρης Τουρούτζιας. Από τη Σιάτιστα κατάγονταν ο Σύντροφος του Ρήγα και συμμάρτυρας Θεοχάρης Τουρούτζιας ετών 22 έμπορος στην Πέστη. Αποκαλυπτικά είναι τα έγγραφα της ανάκρισης που δείχνουν την πατριωτική δράση του Τουρούτζια, την αγάπη του για την ελευθερία της πατρίδος του, καθώς επίσης και τη διάδοση στους Έλληνες του Θουρίου και της «Επαναστατικής Προκηρύξεως». Κατά την ανάκριση ομολόγησε ότι είχε γνώση των επαναστατικών προθέσεων του Ρήγα με την έκδοση των χαρτών, τη μετάφραση του τετάρτου τόμου του Νέου Αναχάρσιδος και την έκδοση της εικόνας του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Επίσης ότι είχε λάβει από τον Ρήγα τρεις χάρτες και πενήντα αντίτυπα των εικόνων του Μ. Αλέξανδρο, τα οποία έστειλε στον αδελφό του Γεώργιο Τορούτζια στο Σεμλίνο⁴⁴.

Στη συνέχεια ομολόγησε ότι έλαβε προς αντιγραφή από τον Γ. Σακελλάριο το επαναστατικό άσμα «Ως πότε παλληκάρια», το οποίο το τραγούδησε μαζί και με τους άλλους φοιτητές της Ιατρικής, Κων.

⁴⁰ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, ..., ό. π., σελ. 95.

⁴¹ Κων. Άμαντος, *Ανέκδοτα έγγραφα...*, ό. π., σελ. 187.

⁴² Γ. Λάιος, «Οι αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου...», ό. π.

⁴³ Γ. Λάιος, *Ο Ελληνικός Τύπος της Βιέννης από τον 1784 μέχρι τον 1821*, Αθήνα 1961, σελ. 71

⁴⁴ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή*, ..., ό. π., σελ. 103.

Καρακάση και τον Παναγιώτη Εμμανουήλ. Μάλιστα έστειλε στον αδελφό του στο Σεμλίνο αντίγραφο του Θουρίου, τον οποίο επί πλέον όταν βρίσκονταν τον Μάρτιο του 1797 στο Σεμλίνο τραγούδαγε εις επήκοον εκτός του αδελφού του και των εμπόρων Φυλακτού, Αθανασίου και Αυξεντίου, στους οποίους άρεσε «επεδείκνυον ευαρέσκειαν επ' αυτώ».

Επί πλέον ομολόγησε κατά την ανάκριση ότι είχε συνομιλίες με τους μνημονευθέντες φοιτητές της Ιατρικής για την κατάσταση της Ελλάδος και ότι όλοι εύχονταν να δουν την ελευθερία στην πατρίδα τους και να απαλλαγούν από τον τουρκικό ζυγό. Ακόμη ανέφερε ότι ο Ρήγας σε μια συνάντησή τους τον Οκτώβριο του 1797 στην πλατεία Fischhof του έδωσε αντίτυπο της Προκηρύξεως, δηλ. της Νέας Πολιτικής Διοικήσεως, που περιέχει και τον Θούριο. Μάλιστα λέει ότι πήρε μαζί του στη συνέχεια το αντίτυπο αυτό κατά την μετάβασή του στο Σεμλίνο με σκοπό να το ανακοινώσει στους εκεί φίλους του.

Σύμφωνα με άλλες πληροφορίες, όταν ο Τορούντζιας πήγε στην Πέστη είχε επαφές με τους γιούς του εμπόρου Ρίζου Ντορμούση⁴⁵, στους οποίους μίλησε για την επαναστατική προκήρυξη. Αυτοί του είπαν ότι είχαν γνώση της προκηρύξεως. Επί πλέον ο γιός του υπηρέτη του Ντορμούση όταν ο Τορούντζιας του έδωσε το αντίτυπο για ανάγνωση, του είπε ότι το έχει ήδη αντιγράψει και ασχολήθηκε δύο νύχτες με αυτό. Ο Τορούντζιας στην Πέστη επίσης μίλησε για την «Επαναστατική Προκήρυξη» του Ρήγα σε ένα καφενείο. Μάλιστα μας δίνει και την σημαντική πληροφορία για τη διάδοση του επαναστατικού κειμένου, ότι περισσότεροι από τους παρευρισκομένους Έλληνες είχαν λάβει γνώση χωρίς να έχουν δει το αντίτυπο. Ακόμη ανακοίνωσε το αντίτυπο της «Επαναστατικής Προκηρύξεως» του Ρήγα και στον Ιωάννη Καρατζά, ο οποίος εξεδήλωσε την επιθυμία να αντιγράψει το αντίτυπο της «Νέας Πολιτικής Διοικήσεως» με την «Επαναστατική Προκήρυξη»⁴⁶.

Συγκινητικά είναι τα στοιχεία, τα οποία μπορεί να χαρακτηριστούν σαν ένας Επίλογος της τραγικής ιστορίας της θανάτωσης του Ρήγα και των επτά Συντρόφων του. Όταν οι συγγενείς

⁴⁵ Για τον εκ Τυρνάβου έμπορο Ρίζο Δορμούση και τους γιούς του, Αλέξανδρο και Χρήστο, που διέμεναν στην Πέστη και ήταν και συνδρομητές βιβλίων, όπως και του πρώτου τόμου του «Νέου Αναχάρσιδος», βλ. Λ. Βρανούσης, *Εφημερίς, 1797, Προλεγόμενα...*, ό.π., σελ. 664-666.

⁴⁶ Αιμ. Λεγράνδ- Σπ. Λάμπρος, *Ανέκδοτα έγγραφα περί Ρήγα Βελεστινλή ...*, ό. π., σελ. 105.

του Τουρούντζια και του Καρατζά είχαν κάνει αίτηση στη Βουδαπέστη να τους δοθούν τα πράγματα που άφησαν εκείνοι στη Βιέννη, το Υπουργείο της Αστυνομίας απαντά από την Βιέννη στις 26 Μαΐου 1799 στην Ουγγρική Αυλική Καγκελαρία, πως μπορεί να τους δοθούν όλα τα προσωπικά τους αντικείμενα εκτός από το «ύποπτο», όπως το χαρακτηρίζουν, βιβλίο του «Νέου Αναχάρσιδος», «...τα καταλειφθέντα αντικείμενα των εις την Πύλην παραδοθέντων Ελλήνων Καρατζά και Τουρούντζιαν, αφού δεν έχουν καμμίαν σημασίαν δια την υπό της εδώ Αστυνομίας γενομένην ανάκρισιν των,...δεν έχομεν ουδεμίαν αντίρρησιν να παραδοθούν εις τους κληρονόμους των, εξαιρέσει του υπόπτου βιβλίου 'Ανάχαρσις''»⁴⁷.

Συμπερασματικά τονίζεται ότι Μακεδόνες έμποροι και γιατροί, όπως οι Κοζανίτες Γεώργιος Σακελλάριος και Γεώργιος Πούλιος και ο Σιατιστινός Θεοχάρης Τουρούντζιας ποθούντες την απελευθέρωση της πατρίδος τους, ενθουσιάστηκαν από το επαναστατικό μήνυμα του «Θουρίου» και της «Επαναστατικής Προκηρύξεως» του Ρήγα και με όλες τους τις δυνάμεις συνέβαλαν στη διάδοση τους και στην υλοποίησή τους με αποτέλεσμα να υποστούν τις συνέπειες μετά την προδοσία από τον συμπατριώτη τους έμπορο⁴⁸.

⁴⁷ Γ. Λαΐος, «Οι Αδελφοί Μαρκίδες Πούλιου...», *ό.π.*, σελ. 214.

⁴⁸ Περαιίνοντας την εισήγηση στο Συνέδριο για την Ιστορία της Κοζάνης, (Κοζάνη, 29 Σεπτεμβρίου 2012) κατέθεσα την πρόταση όπως μετά την πρόσφατη διδακτορική διατριβή για τα ιατρικά χειρόγραφα του Γεωργίου Σακελλάριου της κυρίας Βασιλικής Νοτοπούλου, είναι καιρός να επανεκδοθούν φωτομηχανικά με ευρετήριο και εισαγωγικό κείμενο και τα δύο έργα του Σακελλάριου, ο πρώτος τόμος «Περιήγησις του Νέου Αναχάρσιδος» (Βιέννη 1797) και η «Αρχαιολογία συνοπτική», (Βιέννη 1796). Θα είναι μια σημαντική προσφορά για τη συμβολή του στον αναγεννώμενο Ελληνισμό.